

ספר העיקרים

רבי יוסף אלבו הוא החכם הפילוסוף האחרון של יהדות ספרד, ובו מסתיימת תקופת תור הזהב של הפילוסופיה העברית.

לא רבים הם הפרטים הביוגרפיים הידועים לנו על המחבר. הוא נולד בערך בשנת הק"מ (1380) ונפטר בערך בשנת הר' או הקצ' (1440 או 1430). רבו המובהק היה רבי חסדאי קרשקש (בעל "אור ה'", ראה העיקרים א, כו; ג, טז), והוא שאב גם מתורתו של רבי שמעון דוראן (התשב"ץ) וכן של יתר גדולי ההוגים הראשונים. את ספרו 'העיקרים' כתב בעת ששימש כרב העיר שוריאה שבקסטיליה.

ספר 'העיקרים' הוא מספרי המופת של העולם היהודי. בספר זה מסכם המחבר למעשה את כל עולם ההגות והאמונה העברית עד לתקופתו, אך גם מחדש ומאיר בדרכו הייחודית עניינים שטרם נתבארו עד לימיו.

בספר הוא מחדש את המושג 'עיקרים' - יסודות אמונה המהווים בסיס לדת, שכל קיומה של הדת תלוי בהם ובלעדיהם אין לה קיום.

את 'העיקרים' חילק המחבר לשניים - עיקרים ושורשים; העיקרים הם כאמור היסודות שבלעדיהם אין קיום לדת האלוהית, והם שלושה: מציאות אלוהים; תורה מן השמים; שכר ועונש. בכדי לא להשאיר את שלושת העיקרים לפרשנות אישית של כל אחד, הגדיר רבי יוסף אלבו גם שורשים שהם מעין תולדות הנגזרות מהאבות - העיקרים.

בספר ארבעה מאמרים: הראשון שבהם מבאר את חובת החקירה ולימוד האמונה העברית, מתוך דגש על הנושא של בירור עיקרי האמונה. שלושת המאמרים שאחריו מוקדשים כל אחד לעיקר אחד משלושת העיקרים.

סגנונו הנעים והעממי לצד עמקותו, דרשותיו המיוחדות ובהירותו וכן מגוון המקורות מהם שאב, הפכו את ספרו לבעל תפוצה רחבה ביותר בכל רחבי העולם היהודי ואף מחוצה לו.

בתכנית הלימוד לא נוכל להקיף את הספר כולו. לאחר מחשבה מרובה בחרנו את החלקים המרכזיים בהם מתבלטת שיטתו של המחבר והחלקים שרלוונטיים להתמודדות היום-יומית שלנו. בחלק א' נלמד את מאמר ראשון שמהווה תמצית של הספר. בחלק הבא נלמד חלקים ממאמר שלישי ורביעי.

משיבים את האמונה אל הלב

כולנו מצטרפים ללימוד יומי באמונה

כדי להקיף

מסע שורשים מעמיק בספרי היסוד של גדולי הדורות

כדי לדעת

לימוד קבוע שיטתי ומגוון שבסופו תדע את עיקרי האמונה של עם ישראל

כדי להתחבר

לבורא עולם

מה המטרה? להקיף ספרי ראשונים ואחרונים העוסקים בנושאי אמונה ולבנות בתוכנו עולם אמוני עשיר ומסודר.

מתי מסיימים? המחזור הראשון ימשך עד לסוף שנת תשע"ו.

כמה זמן לומדים? מספר דקות מדי יום.

איך לומדים? < מהבסיס: חומרי הלימוד יופצו בחוברות ובמייל.

< להבין: ביאורים להרחבה ולהעמקה.

< יחד: שיעורי אמונה בפריסה ארצית.

תוכנית השנה הרביעית

חשוון-טבת: אגרות הרמב"ם

שבט-אדר: הרב קוק

ניסן-סיון: גבורות ה' למהר"ל

תמוז-אב: אמונות ודעות

אלול-תשרי: אחרוני דורנו

תוכנית השנה השלישית

תשרי-טבת: מסילת ישרים

שבט-אדר: פרקי אמונה ממשנה תורה

ניסן-סיון: נצח ישראל למהר"ל

תמוז-אב: ספר העיקרים - חלק א'

אלול-תשרי: ספר העיקרים - חלק ב'

**לצפייה בלימוד באינטרנט או לקבלת הלימוד במייל
היכנסו עכשיו לאתר ישיבה או מכון מאיר:**

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

הקדמה

המאמר הראשון מהווה את עיקר הספר והעניין המרכזי בו. במאמר זה רבי יוסף אלבו יבאר את הגדרת עיקרי האמונה באלוהים ועסוק בשאלת מספר עיקרי האמונה. ידיעת עיקרי האמונה היא ידיעה בסיסית המחייבת כל יהודי, שכן עיקרי אמונה אלה מנתבים את כל אורחות חיו ומשפיעים עליהם.

כדי לבאר זאת רבי יוסף אלבו עורך לנו סקירה של שתי מערכות חוקים נוספות: מערכת חוקים טבעית ומערכת חוקים נימוסית-מוסרית. מערכת החוקים הטבעית היא מערכת חוקים תועלתנית, הבאה לענות על צורך האדם לחיות בחברה ולא כאדם בודד, למשל חוקי השוק הם חוקים הבאים למסד התנהלות ראוייה של המסחר. מערכת חוקים עליונה יותר היא מערכת חוקים הנובעת משיקולים מוסריים. מטרתה של מערכת זו היא לנהל חיים בעלי ערך ומשמעות. חוקי מדינה, העוסקים בצדק ובהגנה על החלש, הם דוגמה לכך. רבי יוסף אלבו מכנה אותה דת נימוסית. מעל שתיהן נמצאת הדת האלוהית. זו היא מערכת האמונות והמעשים שמקורה אלוהי. המאמר יברר מהם עקרונות היסוד המהווים בסיס לכל מערכת חוקים, ומהם יבחן את עקרונות היסוד של הדתות המאמינות באל אחד (המונותאיסטיות) ובייחוד העקרונות של דת ישראל - הדת האלוהית האמיתית. מאמר זה יעסוק גם בשיטות מוני עיקרים שקדמו לו, ובפרט הרמב"ם, שיטות שאותן הזכיר רבי יוסף אלבו בבואו לדון בשאלת מניית העיקרים.

המאמר אף יחדד את ההבדל בין אמונות יסוד שאי אפשר בלעדיהן לעומת אמונות חשובות שאנו חייבים להאמין בהם. חשוב לו לציין שאדם שאינו מאמין בהם עדיין לא יוצא מגדר האמונה היהודית. כמו כן, הוא יעסוק באמונות נוספות שאנו חייבים להאמין בהם, ובבירור השאלה האם יש צורך לחקור את עיקרי האמונה או שיש לסמוך על המסורת.

ביאורים

הרבה מגדולי ישראל עסקו בבירור עיקרי היהדות. מהם אותם העקרונות שעל גביהם כל התורה עומדת. יש לברר מדוע בירור היסודות של היהדות הוא כה חשוב ומהותי?

עבודת האלוהים מביאה את האדם להצלחה האנושית. ההצלחה האנושית היא חיים מושלמים בעולם הבא, חיים של שלמות שאין בהם שום נזק ושום חיסרון, שלא כמו המתרחש בעולם הזה. אנו צריכים להשקיע את כל כוחותינו בדרך המביאה לכך. שני הדברים המרכזיים ביותר באישיותנו הם השכל והמעשה - עולם הערכים והמידות של האדם, ודרך החיים שלו ומעשיו השונים. כששני אלו מכוונים ועושים את תפקידם נאמנה - מובטח לו לאדם שיזכה לחיי העולם הבא.

אך מהם אותם המעשים הטובים והדעות הנכונות המביאים את האדם לשלמות? אפשרות ראשונה לדעת מהי הדרך הנכונה שבה צריך ללכת היא באמצעות החקירה השכלית - בירור וליבון של כל מעשה ומחשבה האם ראוי הוא או שמא לא. אבל דרך זו איננה בטוחה ורצופה אכזבות קשות. לאדם אין יכולת להכיר לעומק את מהותו ואת מכלול הגורמים המשפיעים עליו. לכן אין אפשרות להגיע למסקנות בטוחות ודאיות בנוגע לדעות הנכונות והמעשים הטובים. חייב להיות מקור שהוא מעל לאדם, אשר מכיר אותו היטב, שיאמר לו מהי הדרך הנכונה בה עלינו לנהוג. הדרכה אלוהית, מפיו של בורא העולם והאדם, שמסבירה איך לחיות נכון. התורה היא ההדרכה האלוהית המפורטת כיצד להגיע למיצוי היכולת האנושית ולשלמות אישית.

אך כדי לדעת מה מבדיל את הדת האלוהית מתפיסות עולם שונות הקיימות בעולם אנו צריכים להגדיר מהם ההבדלים בין הדת האלוהית לתפיסות העולם האחרות. מהם קווי היסוד של הדת האלוהית. אנו חייבים לדעת מהם העקרונות של הדת האלוהית כדי לדעת לכוון את חיינו לאורם ועל ידי כך להגיע לשלמות ולחיי העולם הבא.

זו הסיבה לכך שרבי יוסף אלבו חיבר את ספרו. הוא מברר מהי התשתית שעליה הדת האלוהית עומדת. ישנם שלושה עיקרים שעומדים בבסיס הדת האלוהית: מציאות ה', תורה מן השמים ושכר ועונש.

הספר יעסוק בהרחבה בכל אחד מהעיקרים ויבסס את קביעתם כיסודות האמונה.

להצלחת חוה בת מוריה הי"ו

לעילוי נשמת משה בן שמחה בניטח ז"ל

פתיחה

פתחו-לי שערי-צדק, אבא-בם אודה יה

זה השער לי, צדיקים יבאו בו [תהלים קיח, יט-כ]

למה? שהייתה ההצלחה האנושית נתלית בעיון ובמעשה, כמו שבאר הפילוסוף ב"ספר הנפש", והיו הדעות האמתיות והמעשים המשבחים, אי-אפשר שישגו על-נכון מצד-השכל האנושי, להיות שכל האדם לואה מהשיג הדברים על אמתתם, כמו שיבוא [מאמר ד, פ"ג] - חיב בהכרח שימצא דבר, הוא למעלה מהשכל האנושי, על-ידיו יגבולו המעשים המשבחים וישכלו הדעות האמתיות, בענין שלא יהיה בהם שום-ספק כלל; וזה לא יהיה אלא בהישגה אלהית. ועל-כן היה ראוי ומחייב על כל אדם להפיר הדת האלהית, המישרת לזה, מזולתה מן הדתות, וזה לא יתכן אלא בידיעת העקרין שאי-אפשר שתמצא הדת האלהית זולתם. והיא היתה כננת החבור הזה: לבאר העקרין ההכרחיים לדת האלהית, כפיה הם; ובעבור זה נקרא שמו "ספר העקרין".

ויחלק להקדמה וארבעה מאמרים:

ההקדמה היא להודיע ההכרח המביא לחבר הספר הזה, והחקירות שראוי שישלול בו דרך-כלל; ויתבאר בה גדל מעלת החקירה הנופלת בזה-הספר; ויפרש בה פסוק "ויהי נעם".

המאמר הראשון - יחקר מעקרי הדתות, כפיה הם ואי-אלו הם; וההבדל שיש בין הדתות האלהיות והנמוסיות; ואי-אלו הם עקרי הדת האלהית, ואי-אלו הם עקרי הדת הנמוסית. ויבאר שיש לדתות עקרין כוללים ועקרין מיוחדים, ושהעקרין הכוללים לדתות האלהיות הם שלשה, שהם: "מציאות ה'", "תורה מן השמים", ו"שכר ועונש". ויבאר שיש תחת-אלו עקרין אחרים, נתלים בהם ומסתעפים מהם. ויבאר במה תכר הדת האלהית מן הדת המזיפת המתדמה באלהית.

המאמר השני - בבאור העקר הראשון, שהוא: "מציאות ה'", והעקרין הנתלים בו ומסתעפים ממנו.

המאמר השלישי - בבאור העקר השני, שהוא: "תורה מן השמים", והעקרין הנתלים בו ומסתעפים ממנו.

המאמר הרביעי - בבאור העקר השלישי, שהוא: "שכר ועונש", והעקרין המסתעפים ממנו והדברים הנתלים בו.

למה - בגלל. ההצלחה האנושית - האדם מגיע לשלמותו. בעיון ובמעשה - במחשבות נכונות ומעשים טובים, והיו - דהיינו. על-נכון - באמת. להיות - מכיוון. לואה - עיף, אין לו די כוח. יגבולו - יוגדרו. וישכלו - יילמדו. בענין - באופן. הישרה - הדרכה ישרה, הכוונה. מזולתה - יותר מכל הדתות האחרות. זולתם - בלעדיהם. שיפלו - שימצאו. הנמוסיות - שמקורן בהבנת השכל האנושי (לקמן פרק ז').

כוונת החיבור

חלקי הספר